

דף מב

'הזכר – ולא טומטום ואנדרוגינוס' (פרש"י שהוא הפסוק והיה ערכך הזכר). ערכך הזכר (עם הכולל) בגימטריא **ולא טומטום ואנדרוגינוס** (גליונות קהלות יעקב).

אנדרוגינוס – מלשון יונוני: אנדרו – זכר. גינוס – נקבה (עפ"י הערוך 'אנתרופי').
אנדרוגינוס בגימטריא: זכר ונקבה (שמעתי מהגר"י גינזבורג שליט"א).

'... יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה, תלמוד לומר הזכר אם נקבה – ולא טומטום ואנדרוגינוס. ואם תאמר, למה לי קרא למעט מערך איש הלא מסברא אינו מחויב אלא כפי הערך הפחות [והלא מיעוט זה אינו ממשמעות אלא מיתור 'הזכר' כמוש"כ רש"י כאן ובשבת קלו: ובערכין ה:]? ויש לומר, אפילו נקרא אחר כך ונמצא זכר – פטור, כיון שבשעת הערך היה טומטום ממעטו הכתוב מערך זכר (שפת אמת ערכין ד:).

כן כתב שם לעיל ב שאעפ"י שנקרא אח"כ פטור. וכן כתב במנחת חינוך שנג, וכן לענין הגיל שאמרו (לעיל יב:). הערכין כשעת הערך.

ולפי דבריו צריך לומר שלאנדרוגינוס אין צריך קרא למעט מערך זכר, ונקטוהו אגב גררא. אך זה נסתר מסוגיתנו שאמרו סמי מכאן טומטום. ואם תאמר שצריך למעט אנדרוגינוס דהוה אמינא שהוא מקצת זכר ויתחייב – אם כן לפי האמת אין לנו מקור לפטור טומטום שנקרא ונמצא זכר [ובב"ב קכו-קכו הוצרכנו לימודים מיוחדים להלכות שונות בטומטום שנקרא ונמצא זכר. ונראה דלא דמי לדין 'הערכין כשעת הערך' לענין שינוי בגיל].

ואת עיקר השאלה לא הבנתי, שהרי לולא המיעוט הוה אמינא להעריך לחומרא כערך הזכר, וכמפורש ברש"י כאן. ואפילו לדעת הרמב"ם שספק תורה מהתורה לקולא, כתבו אחרונים שבמצוות עשה אין מקיימים המצוה אלא בודאי ולא מספק, והכי נמי מן התורה היה מחויב ליתן עד שיצא בודאות ידי חובתו.

'הנעבד והמוקצה... וטומטום ואנדרוגינוס – כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה. רבי אליעזר אומר: טומטום ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה, שהיה ר"א אומר: כל מקום שנאמר זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם...' סברת תנא קמא היא שעצם הספק שישנו בטומטום הוא הפוסלו ולא משום שאינו בכלל 'זכר', הלכך גם קרבנות שכשרים בהם זכרים ונקבות – הטומטום פסול, הגם שהוא בעצם או זכר או נקבה, לפי שהוא ספק וזהו שם פסולו.

(רש"י כתב בטעמו של ת"ק לפי שבריה בפני עצמה הוא. ובחודשי בית מאיר תמה, וכי משום כך אינו בגדר 'תור ובן יונה' ע"ש. ואכן בכסף משנה (איסור"מ ג,ג) פרש שאינם תורים ובני יונה אלא מין אחר. וצ"ב).

ולפי זה יש לומר שמה שאמרו בגמרא **'סמי מכאן טומטום'**, זהו רק לדעת ר' אליעזר שהספק אינו מהוה פסול, אבל לחכמים אין צורך למחוק טומטום מן הברייתות. ובזה יש לישב פסקי הרמב"ם, שאף על פי שפסק כרב חסדא לחלק בין אנדרוגינוס לטומטום, אעפ"כ הביא הברייתות כלשונו, לפי שהטומטום, הגם שהוא ספק נתמעט משום עצם הספק שאינו 'זכר ודאי' ולא 'נקבה ודאי' (עפ"י 'חודשי הגר"ח על הש"ס').

עוד בבאר דברי הרמב"ם – ע' אור שמח איסור"מ ג,ג; חודשי הנצי"ב להלן נו.

סיכומי שיטות וחילוקי דיני אנדרוגינוס – ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד ת; חודשים ובאורים בסוף המסכת. ובתוך הדברים כתב שם: 'ואף שנתחדשו היום בירורים נוספים בהבדלת זכר ונקבה, מ"מ אין בהם כדי לשנות דין אנדרוגינוס. ויש להזהיר הרופאים שלא ינסו לשנות מזכר לנקבה, דמלבד איסור סירוס שבדבר, הרי אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא'.

רבי אלעזר אומר: הטריפה והכלאים... לא קדושין ולא מקדישין. ואמר שמואל: לא קדושים בתמורה ולא מקדישין לעשות תמורה. משמע מכאן שהטרפה אינה ראויה לקרבן מן התורה, שאם אינה פסולה אלא מדרבנן היאך הקילו חז"ל כל כך שלא יעשה תמורה אחר שמן התורה הוא קרבן כשר. וקשה מכאן על דברי הכסף-משנה (איסורי מזבח ב,י) שצידד בדעת הרמב"ם שהטרפה פסולה מדרבנן, והדרשות שהובאו בגמרא – אסמכתא בעלמא הן. 'וצריך עיון' (עפ"י חרושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו,מד. וכן תמה על הכס"מ מסוגיא אחרת, בשער המלך הל' שחיטה יא,א).

(ע"ב) 'לימא הוא דאמר כרבנן בתראי? הכי נמי קאמר...'. אף על פי שר' אלעזר (אילעאי) הורה במטיל מים במקום נקבות, ואילו רבנן בתראי פוטרם כל טומטום – יש לומר שגם ר"א לפי האמת אינו מחלק בדבר אלא כל טומטום הריהו בריה בפני עצמה ונתמעט מקדושת בכור, כנקבה, אלא שהורה על מעשה מסוים שבא לפניו (צאן קדשים).

'אפילו תימא רבנן, הואיל ואישתני אישתני... לא, דכולי עלמא אמרינן הואיל ואישתני אישתני'. מסקנת הסוגיא שבהמת טומטום המטלת מים במקום זכרות – ודאי זכר הוא. ובמקום נקבות – ספק. כן כתבו הרמב"ן והרא"ש. ואולם הרמב"ם (בכורות ב,ה) כתב שהטומטום בכל אופן הוא ספק (וע' בספר ליקוטי הלכות 'עין משפט' ק בהסבר שיטתו). וממילא משמע שלהרמב"ן והרא"ש אנו נוקטים להלכה סברת 'הואיל ואשתני אישתני' (ואכן כן פסק הרא"ש ביבמות, שהטומטום הוא ספק סריס חמה). ואולם מדברי הרמב"ם נראה שאין הלכה כן, ודלא כסוגינתו. (ע' בכל זה בתבואות שור כט; ישועות יעקב קעב; מנחת חינוך רפ,טו; שו"ת פרי יצחק ח"א לב (דף נט), מו; שו"ת אחיעזר ח"א לה,ב).

*

מלאכי הנביא מגנה את הקרבת העוור הפסח והחולה, וקורא לה חילול שם ה' והמזבח. הוא מוכיח את הכהנים שתורתם הביאה לידי אותו חילול השם: ואתם מחללים אתו באמרכתם שלחן ה' מגאל הוא וניבו נבזה אכלו (מלאכי א,יב). וזו תוכחתו: בעיני הכהנים, אין מקדש ה' עליון על כל; אין הוא זכאי לקבל את הטוב והרענן, את כל כוח החיים שבאדם; כי הם הורידוהו לדרגת בית חולים ובית נכים; כל עצמו לא הוקם אלא לאלה שספינת חייהם נטרפה עליהם; הוא מקלט לעלובי החיים, שלא מצאו להם מקום אחר; כי רק פסולת שאין בה עוד צורך בשום מקום טובא אל בית ה'; כביכול, יגיעו לשם רק קצוצי איברים, המלקטים תחת שולחן האנושות. וכך גוער הנביא: הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך! הרי זו אותה גערה שהושע מטיח כנגד הכמרים הישראליים: כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו (הושע י,ה): שעה שהעם שרוי באבל על עצמו, כמריו יגילו על כך. הם ומקדשיהם מצפים לכאב ולאסון של 'המאמינים'. כי לא שמחים ושלמים יעלו אל היכליהם; אלא עוור וחוגר, חולה וחלוש יעלו לרגל אל מזבחותם. דתם תנחם סובלים ומקופחים – אך לא תשלוט בחיים הרעננים המפכים תוך שמחת עשייה. לא כן מזבח ה', ישראל יקרא בו בשם א-ל-עולם. כי המקדש דורש את כל חיי האדם – ללא סייג וללא שיעור; כתמורה הוא מעניק חיים הראויים לשם חיים – שגם המוות והכאב מאבדים במ את משמעותם. לפיכך כדרך שרק כהנים בלא מום יקרבו אל המזבח, כן – ובהיקף רחב עוד יותר –

חייבים הקרבנות להיות תמימים בלא מום; שכן בעצם הקרבנות מתקדם האדם ומתקרב לשכינת א-ל (מתוך פירוש התורה לרש"ר הירש ז"ל ויקרא א.ג).

*

'הנה אמרו (שבת יד) שגזרו על הספר לטמא את הידים כי היו משימים הספרים עם התרומה והיו עכברים אוכלים הספרים, לכך גזרו. ואף על פי שאין תרומה ואין טומאה נוהגת בזמן הזה, כיון שגזרו שיטמאו את התרומה כדי שלא יבא לידי זה שישימו הספרים עם המאכלים, שלא יאכלו העכברים את הספרים, אף בזמן הזה לא ישים אדם ספרים אצל אוכלים, כדי שלא יאכלו עכברים הספרים, וכתוב לא תעשון כן לה' אלקיכם – שלא יגרום אדם שימחק השם; – דוגמת כל מום לא יהיה בו – שלא יגרום שיהיה בו מום בקדשים, כך לא יגרום שתמחק הכתיבה שהיא קודש והשם קודש. פעם אחת הוציאו צדיק מקברו והכוהו. בא לאחד בחלום, אמר לו: לפי כשהייתי רואה הספרים נמחקים לא הייתי קושרם בטבלאות לכך הוציאוני והכוני' (מתוך ספר חסידים תקי-יא).

*

רמז 'מום רע'

רמז קדמון מכתובה אשכנזית, המובאת בפירוש רבנו אפרים על התורה: **לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים – נוטריקון: לא יש מום רע' כישו, כלומר, אין מום רע' יותר מאותו האיש.** נפלא הדבר שמשפט שלם זה מופיע בפסוק המדבר על מלך המשיח ('שילה' כתרגום אונקלוס ופרש"י), ורומז שיקומו משיחי שקר עד שיבוא המשיח האמתי, ואין משיח שקר כמו יש"ו. והנה המקום היחיד בתנ"ך שמופיע בו הביטוי **מום רע** הוא בספר דברים (טו.כא), ושם כתוב: וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. – ראשי תבות: 'כמר'. [ישנן רק שלש הופעות של 'כמר' בראשי תבות בתורה]. מעתה, 'מום רע' המרומז בפסוק הנ"ל שבברכת יעקב, רומז לכומר הגדול לעבודה זרה, לאותו האיש. [תיבת 'כומר' במשמעות זו מופיעה בתנ"ך, כגון בספק מלכים (-ב כגה) והשבית את הכמרים] (מתוך ספר 'נפלאות מתורתך' לרמ"נ ארן שליט"א).

דף מג; פרק שביעי – 'מומין אלו'

(ע"ב) **'איכא בנייהו עשה'**. יש אומרים שהרמב"ם לא גרס זאת בגמרא ולדעתו אכן לוקין גם בשאינו שוה בורעו של אהרן, אלא שאינו מחלל עבודה (עפ"י הל' ביאת מקדש ו.ו. וכ"כ בספר החינוך (ערה). המשל"מ תמה מסוגיתנו, אך כאמור כתבו המפרשים שהרמב"ם היתה לו גרסה אחרת בגמרא – ע' תוי"ט; מהרש"א; יד דוד; חזו"א כו.ג).